

DE SENYERES, SÍMBOLS I LES SEVES HISTÒRIES

Sense ànim de polemitzar, vull apuntar alguns fets poc coneguts concernents a la història de les nostres banderes.

Conèixer o recordar l'origen de les coses ajuda a recuperar el seny i la dimensió real de les coses.

La simbologia és consubstancial a la meua professió d'artista visual, per això he estudiat amb freqüència la seva història des d'una perspectiva simbolista i he pogut conèixer certes curiositats.

GUIFRÉ EL PILÓS

Comencem pel fet que diversos historiadors, entre ells el català Joan Sans i de Barutell –el text del qual de 1812 per a la Real Acadèmia d'Història està disponible a internet– han demostrat que la llegenda dels dits ensangonats de Carlos el Calb en l'escut de Guifré el Pilós manca de fonaments històrics. Segons sembla, només es tracta d'un bell relat romàntic inspirat en una llegendària crònica castellana de l'entorn dels Reis Catòlics. Un dels arguments definitius sembla ser el fet que el rei de França Carlos el Calb va morir l'any 877, vint anys abans que Guifré el Pilós (897), i per tant no va poder realitzar aquell gest legendari en el moment de la mort del comte.

L'ESTENDARD DE SANT PERE

Segons altres cròniques constatades, Sancho Ramírez –qui seria el primer rei d'Aragó i més tard també de Navarra– va viatjar a Roma en 1068 per infeudar els seus territoris a “Sant Pere”. Aquest fet té una importància notable de cara a qüestions històriques posteriors. El seu pare Ramiro I era fill natural del rei de Navarra, qui li havia atorgat uns territoris pirinencs entorn del riu Aragó. Davant els conflictes per la consideració de la seva branca com il·legítima, Sancho Ramírez va buscar protecció a canvi de vassallatge al Pontífex romà, qui va respondre donant-li a ell i a la seva descendència el títol de Rei d'Aragó, segellant un compromís de protecció mútua i contribucions anuals.

El Papa va fer en aquell moment una declaració de croada per a la reconquesta dels territoris en poder dels musulmans, sota el nom i els emblemes papals, que va perdurar fins al final de la reconquesta. Sancho Ramírez va tornar als

seus territoris amb l'emblema pontifici vermell i groc –“l'estendard de Sant Pere” segons molts dels escrits– i el document d'infeudament –en una pell teñida de vermell i lligada amb fils d'or–. A partir de llavors el Regne d'Aragó va començar a eixamplar els seus territoris sota l'emblema dels Estats Pontificis.

El Papa romà havia trencat amb l'Església d'Orient deu anys abans i el primer rei d'Aragó es va convertir en el primer impulsor en la península de les construccions, ritus i cants romànics –catedral de Jaca, San Juan de la Peña, Santa Cruz de la Serós, etc.– que manifestaven l'adhesió al Papa “romànic” d'Occident, al mateix temps que s'iniciava el procés d'abandó dels models preromànics. Aquell entroncament amb els Estats Pontificis explica també el fet que molts dels reis medievals d'Aragó pertanyessin o estiguessin molt vinculats a ordres religioses militars, hospitalàries o contemplatives dependents del Papa romà, com Jacme I el Conqueridor (ell signava així, ni Jaime ni Jaume), Alfonso I el Batallador o Ramiro II el Monjo.

El fet que l'estendard de Sant Pere onegés en els territoris del regne d'Aragó des dels seus inicis no descarta que potser hagués pogut onejar també en els comtats catalans abans de la seva confederació amb Aragó sota una mateixa corona. No seria estrany atès que els comtats tenien una vinculació amb els Estats Pontificis pel seu vassallatge i infeudació amb Carlomagno des de l'època musulmana de Barshelano (Barcelona).

Sí és un fet documentat que les corts aragoneses van nomenar príncep banderer d'Aragó al comte Ramón Berenguer IV el Sant després de les seves noces amb la regna Petronila d'Aragó, amb l'obligació de que sempre havia de portar la senyera un nascut a Aragó.¹

L'ENSENYA DEL SENAT ROMÀ

Remuntant-nos més enrere, trobem un emblema de franges o pals d'or i damunt gules com ensenya del *Senatus Populusque Romanus* (S.P.Q.R.). El groc representava al senat i el vermell al poble, els dos components fonamentals d'aquella república romana que va donar lloc al gran imperi.

Quan cap a l'any 500 el poder imperial va passar a les mans dels visigots –de fe arriana des de la seva conversió al cristianisme– l'antic senat va perdre els

---

¹ Una altra sorpresa amb que ens trobem de passada és que la primera esposa del seu pare Ramón Berenguer III va ser Maria-Sol Rodríguez, una de les filles de Rodrigo Díaz de Vivar el Cid.

seus poders polítics i va convertir-se en el Sínode, la seu del patriarcat catòlic de Roma. Eren els temps de Boecio, el gran filòsof, senador i elector papal. Els Estats Pontificis varen conservar l'emblema romà com ensenya i bandera papal fins que Pio XI la va canviar per la vaticana actual, blanca i groga, a principis del segle XX.

Personalment, he pogut veure onejar la bandera vermella i groga sobre el Palau Papal d'Avinyó, ciutat pontificia durant segles. Adjunt una foto de l'Ajuntament de la ciutat que es pot veure, al costat de la bandera europea i francesa, la bandera barrada com testimoniatge del passat pontifici. Avinyó mai ha estat part de Catalunya o de la Corona d'Aragó.

ALTRES DOCUMENTS SORPRENENTS

En l'absis de la catedral de Toledo hi ha una gran pintura mural d'estil medieval en la qual es veu a un cavaller atorgant la reialesa al primer monarca de Castella en nom del Papa romà. Els adorns del cavall, dels vestits del cavaller i del seu escut són barres vermelles i grogues cobrint tot.

de Jacobus Rastus, Messina, 1535 (Fundació Bartomeu March Servera).

En la Fundació Bartolomé March de Palma hi ha un antic map portolà de 1535 que es veu per Europa i Africa banderetes amb barres vermelles i grogues. Crida l'atenció el veure-les en llocs com Toledo, per exemple, que hi es la mateixa bandereta amb barres “rojigualdas” que a València.

En el Museu de la Plaça Sant Marc de Venècia es guarda una gran pintura de la batalla de Lepant. En els vaixells cristians es veuen només dos tipus de banderes, la del ducat venecià –independent llavors de l'autoritat papal– i la barrada groga i vermella en els vaixells del Sacro Imperi Romà.

A l'Església de Sant Francesc de Palma existeix una pintura pertanyent a un retaule incomplet que il·lustra la vida de Santa Úrsula i la seva llegendària peregrinació amb les onze mil verges a Roma al segle III. S'ha escrit que les banderes que figuren en els vaixells són l'estendard aragonès perquè és una pintura de l'època de Jacme I, però evidentment no podrien ser-ho ja que Santa Úrsu-

la i les llegendàries verges eren germàniques. Ens resulta evident que les banderes en qüestió fan referència a la submissió al Pontífex romà. Sorpren al mateix temps que hi hagi altres banderes en els vaixells amb inscripcions que semblen aràbigues, però això ja ens portaria a altres històries.

Assenyalem que en la imatge que citada, com en molts altres casos, el nombre de barres no sempre és quatre. Vegeu com a exemple aquest escut en el qual hi ha cinc; està en la porta del Palau del Rei Sancho de Valldemossa, datat com posterior al segle XIV per la representació de Sant Vicent Ferrer.

LA BANDERA QUATRIBARRADA INSÍGNIA DE L'ARMADA I LLOCS ESPANYOLS

Durant els regnats dels Habsburg l'armada hispana va continuar usant com insígnia la bandera quatrribarrada perquè els seus colors eren més visibles en la mar que els de l'antic pendó de Castella blau-morat² que va passar a utilitzar-se

---

² En ocasions més cap a blava, porpra o vermella, com en el mapa adjunt. Potser fora per aquesta mateixa raó òptica o per les conegudes dificultats d'estabilitat dels pigments habitados i la seva carestia. Encara que la documentació sobre aquest tema resulta confusa, sembla comunament acceptat que aquest era, per exemple, el color de la bandera enarborada pels *comuneros*.

com a color de la casa reial i de la seva guàrdia. Així les barres vermelles i grogues van ser un emblema representatiu d'Espanya durant segles.

Hi ha altres mapes interessants, com aquest de 1585 que mostra Amèrica amb múltiples banderetes multibarrades assenyalant les principals seues espanyoles, per exemple Florida.

Sorpren la incògnita de les barres obscures –potser violetes originalment– que també apareixen combinades amb barres vermelles en les pintures murals de la conquesta de Mallorca que es guarden en el Museu Nacional de Catalunya.

En el Palau de l'Almudaina de Palma hi ha dos escuts significatius. En un d'ells es reuneixen tots els emblemes corresponents als títols dels Habsburg a Europa. En l'altre estan junts l'emblema de la Corona d'Aragó i l'antic pendó de Castella, amb el castell sobre fons blau-morat. Es probable que la bandera de Mallorca s'hagi extret d'aquest escut i d'altres similars per una precipitada irreflexió sobre el seu significat.

LA BANDERA ESPANYOLA VARIANT DE LA QUATRIBARRADA

Amb l'arribada de la dinastia borbònica a Espanya, va passar a utilitzar-se el seu emblema familiar per a l'Armada Real. Això va ocasionar tràgiques confusions amb els vaixells d'altres nacions, que van motivar a Carlos III a triar un nou disseny oficial de les banderes navals el 28 de maig de 1785. Encara que no sembla que fora de manera *ex profeso* l'elecció dels mateixos colors de l'ensena aragonesa, es podria dir que es van agrupar les barres vermelles en dos espais laterals i les grogues en un central. En certa manera, podem pensar que la bandera cuatribarrada de la Corona d'Aragó i la bicolor espanyola tenen una heràldica i un origen comuns. Isabel II va assignar aquesta bandera a tot l'Exèrcit en 1843 i va reservar el color blau per a la guàrdia real.

LA BANDERA REPUBLICANA SÍNTESIS DE LA SENYERA I DEL «PENDÓN DE CASTILLA»

Altra qüestió significativa va ser el motiu pel qual a la bandera republicana es va substituir per blau-morat el color vermell d'una de les bandes de la bandera espanyola. Segons sembla, va ser perquè en deixar d'existir la casa real i la guàrdia real que portaven un color representatiu de Castella aquesta havia quedat sense presència simbòlica. En posar en una de les franges l'antic color representatiu de Castella –específicament en la seva versió comunera–. Però sempre m'ha resultat extravagant la contradicció de certs republicans independistes respecte a Castella enarborant una bandera que la inclou de manera explícita.

CURIOSITATS D'ALTRES BANDERES

Resulta també extravagant el fet que per a crear l'estelada independentista catalana s'afegís un triangle amb estrella de cinc puntes. Vicenç Albert Ballester la va copiar de la bandera cubana expressament cap a 1908. De fet, aquest triangle i els estels de cinc puntes són elements freqüents en les banderes d'alguns estats instituïts per membres de la maçoneria com Puerto Rico i Cuba, on coneguts maçons van intervenir en el disseny de les seves banderes (veure Wikipedia: veu “Bandera cubana”, apartat “Simbología”)³. Resulta si més no xocant veure reunits en una mateixa bandera els emblemes de la maçoneria i del papat, dues entitats tan tradicionalment antagòniques.

I abans de concloure comentaré altra curiositat d'una bandera present també entre nosaltres, la bandera europea: Pocs saben que el seu dissenyador va explicar que es va basar en les dotze estrelles de la Verge de l'Apocalipsi i en el color del seu mantell.

PER A CONCLOURE

Hem vist que les nostres banderes “rojigualdas” han tingut un íntim entroncament, compartint orígens, històries i significats. Sempre es desitjable pensar bé de tot el món i seria preferible veure en ambdues el símbol dels

---

³ Per a la maçoneria el triangle «simbolitza la grandesa del poder que vas agafar al Gran Arquitecte de l'Univers i els costats iguals del qual al·ludeixen a la divisa masònica de llibertat, igualtat, fraternitat i a la divisió tripartida del poder democràtic. L'estel de cinc puntes significa la perfecció del mestre maçó».

millors aspectes del nostre passat i del nostre present. Per això ambdues mereixen respecte. Seria desitjable que sabéssim perdonar i oblidar els errors comesos pels uns i pels altres, buscant vies de trobada i respecte més que d'afrontament.

Es podrà dir que símbols i fets son susceptibles d'interpretacions subjectives i que els significats canvien amb el transcurs del temps. Però deixar-se dur pel sentimentalisme, especialment pel més radical i negatiu de tots ells, l'odi, no duu a una bona fi i és una pèrdua de temps i energies, com a mínim. En definitiva, el significat històric és el qual és encara que no ho coneguem. Sempre resulta gratificant la clarificació objectiva després de la indagació en la història, tant com un dia assolellat després d'un dia de boira, encara que no per això aquest món deixi de ser transitori.

Àngel Pascual Rodrigo